

СТАН ВАЛЕОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті проаналізовано нормативно-правову базу щодо організації валеологічного виховання в Україні. Розкрито сутність суперечностей, що виникають у сучасному світі в процесі розв'язання означених проблем. Зокрема, проаналізовано підходи щодо організації освіти здоров'язбереження в українських навчальних закладах, ролі суспільства та громадських організацій у справі формування здорового способу життя.

Ключові слова: здоров'я, спосіб, життя, валеологія, виховання.

Одним із важливих напрямів розвитку національної системи освіти є формування в молодого покоління валеологічного виховання та культури здорового способу життя. Майбутнє людини багато в чому залежить від того, наскільки успішно ще в шкільному віці були сформовані й закріплені в її свідомості навички здорового способу життя. Актуальність проблеми посилює соціальне замовлення суспільства, що вимагає системного й комплексного підходу до валеологічного виховання та культури здорового способу життя.

Метою статті є аналіз чинної нормативно-правової бази щодо організації валеологічного виховання.

Сучасне розуміння валеологічного виховання та здорового способу життя в Україні полягає в подальшому розвитку національних традицій і їх взаємозумовленості гуманістичними й демократичними досягненнями світового співтовариства. Саме тому основні нормативно-правові та державні документи (Конституція України, Основи законодавства України про охорону здоров'я, Національна доктрина розвитку освіти у XXI столітті, Державні національні програми “Діти України” та “Планування сім'ї”, комплексна цільова програма “Фізичне виховання – здоров'я нації”, Указ Президента України “Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян України”) визначають завдання, спрямовані на зміцнення здоров'я дітей і молоді, формування соціально активної, фізично здорової та духовно багатой особистості.

У положеннях Закону України “Про охорону дитинства”, крім напрямів державної політики та зобов'язань держави, подано систему умов, у яких має виховуватися дитина, а саме забезпечення атмосфери миру, гідності, взаємоповаги, свободи, рівності.

Згідно з резолюцією Генеральної Асамблеї ООН, здоров'я людини є єдиним критерієм доцільності та ефективності всіх без винятку видів її діяльності. Важливість цієї проблеми підкреслена Конституцією України, яка декларує найвищу цінність у державі – людину, її життя та здоров'я.

Концепція неперервної валеологічної освіти є складовою загальної Державної національної програми “Освіта” (“Україна XXI століття”), яка спрямована на формування здорового способу життя, дбайливого ставлення кожної дитини до власного здоров'я, як найвищої людської цінності [6].

Модернізація освітньої галузі “Здоров’я і фізична культура” Державного стандарту забезпечує свідоме ставлення до свого здоров’я як найвищої соціальної цінності, сприяє фізичному розвитку дитини, формує основи здорового способу життя.

Метою освітньої галузі “Здоров’я і фізична культура” є формування здоров’язбережувальної компетентності (здатність учня застосовувати знання про здоров’я, здоровий і безпечний спосіб життя та виявляти ціннісне ставлення до власного здоров’я в конкретних життєвих ситуаціях) шляхом набуття учнями навичок збереження, зміцнення, використання здоров’я та дбайливого ставлення до нього, розвитку особистої фізичної культури. Для досягнення зазначеної мети передбачено виконання таких завдань: формування в учнів знань про здоров’я, здоровий спосіб життя, безпечну поведінку, взаємозв’язок організму людини з природним і соціальним оточенням; формування та розвиток навичок базових загальнорозвивальних рухових дій; розвиток в учнів активної мотивації дбайливо ставитися до власного здоров’я, удосконалювати фізичну, соціальну, психічну й духовну складові здоров’я; виховання в учнів потреби в здоров’ї, що є важливою життєвою цінністю, свідомого прагнення до ведення здорового способу життя; розвиток умінь самостійно приймати рішення щодо власних вчинків; набуття учнями власного здоров’язбережувального досвіду з урахуванням стану здоров’я; використання в повсякденному житті досвіду здоров’язбережувальної діяльності для власного здоров’я та здоров’я інших людей.

Здоров’язбережувальна компетентність як ключова формується на міжпредметному рівні за допомогою предметних компетенцій з урахуванням специфіки предметів та пізнавальних можливостей учнів початкових класів шляхом вивчення предметів освітньої галузі “Здоров’я і фізична культура” і передбачає оволодіння учнями відповідними компетенціями.

Відповідно до Державного стандарту початкової освіти у галузі “Здоров’я і фізична культура”, основами знань є: поняття про здоров’я та чинники його формування, поняття та назви фізичних вправ, їх вплив на організм, засоби та правила загартовування організму, правила гігієни, розпорядок дня та режим учня [4].

Національна доктрина розвитку освіти України в XXI ст. наголошує, що державна політика в галузі освіти спрямована на збереження здоров’я в усіх його складниках: духовному, соціальному, психічному, фізичному та формує здоровий спосіб життя молодших школярів.

У реальному житті здоров’я як соціальна категорія тісно пов’язане з конкретним середовищем проживання, якістю генетичного фонду популяцій і способом життя, що також впливає на стан здоров’я наших дітей. Погіршення стану здоров’я дітей значно обмежує успіхи їх у навчанні, гальмує суспільний розвиток, знижує оборонний потенціал держави та викликає занепокоєння за майбутнє України.

Попри всі негаразди та важке економічне становище, держава продовжує піклуватися про здоров’я дітей та взагалі всього населення України. Якість життя і здоров’я населення сьогодні перетворюється на проблему

державної ваги. Прийняті Основи законодавства України про охорону здоров'я (1992 р.), Закон “Про фізичну культуру і спорт” (1993 р.), розроблені і впроваджуються Національні програми: “Діти України” (1996), “Фізичне виховання – здоров'я нації” (1998 р.), а також Закони України “Про освіту” (1996 р.), “Про загальну середню освіту” (1999 р.) тощо. Міністерством освіти України в 1993–1994 навчальному році в шкільний компонент введено предмет “Охорона життя і здоров'я дітей”, а в 1994–1995 рр. – інтегрований курс “Валеологія”, зараз у дітей, починаючи з першого класу є такий предмет, як “Основи здоров'я” [5; 6].

Здоров'я – найперша необхідна умова успішного розвитку кожної людини, її навчання, праці, добробуту, створення сім'ї і виховання дітей. Від ставлення людини до здоров'я багато в чому залежить його збереження та зміцнення. Навчити дітей берегти і зміцнювати своє здоров'я – одне з найважливіших завдань сучасної школи, яке й реалізується в предметі “Основи здоров'я” [9].

Нова програма “Основи здоров'я” розроблена відповідно до Державного стандарту загальної початкової школи на основі попередніх двох програм (2001, 2006 рр.). Її особливістю є врахування компетентнісного підходу. У зв'язку із зазначеним програма предмета “Основи здоров'я” має на меті формування однієї з ключових компетентностей – компетентності зі збереження здоров'я на основі засвоєння учнями знань про здоров'я та безпеку, практичних навичок здорового способу життя й безпечної поведінки, сприяння їхньому фізичному, психічному, соціальному та духовному розвитку і, завдяки цьому, утвердження ціннісного ставлення школярів до життя та здоров'я. Головні завдання програми підпорядковані досягненню поставленої мети та спрямовані на опанування основних складових здоров'язбережувальної компетентності (знання, практичні навички й уміння, ціннісне ставлення до життя та здоров'я). Умовами ефективного реалізації програми є, насамперед, такі: активна співпраця з учнями для їхньої мотивації до здорового способу життя; обов'язкове застосування на уроках інтерактивних педагогічних технологій; практичне спрямування уроків та їх емоційність; інтенсифікація міжпредметних зв'язків; активна участь батьківської громади у формуванні здорового способу життя дітей; особистісне ціннісне ставлення вчителя до власного здоров'я; створення шкільного здоров'язбережувального середовища; моніторинг відповідності навчального процесу й стану здоров'я учнів. Здоров'я в чинній програмі розглянуто не лише як стан, але, насамперед, як процес формування, збереження, зміцнення та відновлення фізичної, психічної, соціальної й духовної його складових [1].

Надаючи важливого значення становищу дітей, їх соціальному захисту, створенню умов для гармонійного, фізичного та духовного розвитку людської особистості, з метою координації дій, пов'язаних з виконанням Конвенції ООН про права дитини, Президент України 18 січня 1996 р. підписав Указ за № 63/96 про затвердження Національної програми “Діти України”.

Програма “Діти України” є взірцем комплексного підходу до вирішення сучасних проблем здоров'я підрастаючого покоління. У ній значне

місце відведено закладам, які працюють у напрямі збереження й зміцнення здоров'я дітей та виховання здорових людей [5].

Відомо, що здоров'я – це те, без чого людина не може бути щасливою. Здоров'я можна здобути шляхом цілеспрямованої праці над собою, дотримуючись здорового способу життя, слід примножувати здоров'я, а не руйнувати його. Таким чином, йдеться про необхідність навчити кожну людину “науці здоров'я”. Така наука має назву валеологія (від лат. valeo – бути здоровим і грец. logos – наука, вчення). Отже, валеологія – це наука про здоров'я [7].

Здоров'я – найбільша цінність не лише окремої людини, а й усього суспільства. Формування й нагромадження знань про здоров'я та способи його підтримання підкріплюється валеологічною освітою.

Валеологія – це наука, яка навчає людину, що таке здоров'я, із чого воно складається, як поводити себе, щоб його сформував, зберегти, зміцнити, відтворити та передати майбутнім поколінням. Це наука про довкілля і його вплив на здоров'я.

Головні наслідки погіршення стану здоров'я людей у нашій країні – катастрофічне зниження народжуваності (сьогодні ми не маємо навіть простого відтворення населення – більше людей вмирає, ніж народжується), зменшення середньої тривалості життя. Відтак, уже йдеться про виродження нації.

Отже, необхідні термінові заходи на всіх рівнях суспільного життя, аби зупинити вимирання народу України.

Педагогів, батьків та громадськість серйозно турбує лавиноподібне поширення серед підлітків і молоді, а зараз – вже й серед молодших школярів, токсикоманії, випадків суїциду, вагітності неповнолітніх, загроза епідемії СНІДу. Однією з причин такого кризового стану є відставання існуючої в Україні системи, принципів, методів і способів охорони та зміцнення здоров'я від вимог сьогодення, розходження системи знань, якими оперує національна освіта [2; 8].

У багатьох країнах у навчальних планах шкіл передбачені заняття з питань здорового способу життя. Наприклад, у США та Японії – курс “Навчання здорового способу життя”, у Фінляндії – “Формування навичок здорового способу життя”, в Австралії – “Навчання раціонального використання дозвілля”. Раціональні положення та вимоги цих програм враховані при розробці Концепції здоров'я. Вона є складовою загальної державної програми національної освіти в Україні, враховує досвід із цієї проблематики провідних країн світу, створює передумови відповідності валеологічним світовим стандартам [3; 6].

Висновки. Отже, аналіз нормативно-правової бази щодо організації валеологічного виховання в Україні дав змогу з'ясувати, що валеологічне виховання молодших школярів необхідно формувати у свідомості дітей ще в шкільному віці, щоб виховати здорову націю в майбутньому. Теоретична значущість і недостатня практична розробленість проблеми відкривають перспективи для подальшого її дослідження.

Список використаної літератури

1. Бойченко Т. Характеристика нової програми “Основи здоров’я” / Т. Бойченко // Учитель початкової школи. – 2012. – № 1. – С. 31–32.
2. Валеология – религия XXI века, или Третья волна духовной агрессии // Народное образование. – 2001. – № 1. – С. 233–246.
3. Василенко Н. Зарубіжна школа про здоровий спосіб життя / Н. Василенко // Шлях освіти. – 1999. – № 1. – С. 15–18.
4. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова освіта. – 2011. – № 18. – 44 с.
5. Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1994. – № 17–18. – С. 3–40.
6. Кононенко П. П. Концепція національної системи освіти / П. П. Кононенко // Освіта. – 1993.
7. Мовчанок В. О. Новий предмет – валеологія / В. О. Мовчанюк // Освіта. – 1993. – № 78–79.
8. Мовчанок В. О. Божа кара за ... гріхи: Новий погляд на здоров’я нації / В. О. Мовчанюк // Освіта. – 1993. – С. 14.
9. Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1–4 класи. – Київ : Початкова школа, 2006. – 432 с.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2014.

Радченя І. В. Состояние валеологического воспитания в современной Украине: правовой аспект

В статье проанализирована нормативно-правовая база организации валеологического воспитания в Украине. Раскрыта суть противоречий, возникающих в современном мире в процессе решения обозначенных проблем. В частности, проанализированы подходы, касающиеся организации здоровьесохраняющего образования в украинских образовательных учреждениях, роли общества и общественных организаций в формировании здорового образа жизни.

Ключевые слова: здоровье, образ, жизнь, валеология, воспитание.

Radchenya I. The State of Valeological Education in Contemporary Ukraine: Legal Aspects

The paper analyzes the legal framework for the organization of valeological education in Ukraine. The essence of the contradictions that arise in the modern world in the process of solving these problems is detected. In particular, the approaches to the education of health care in Ukrainian educational institutions, the role of society and public organizations in the formation of a healthy lifestyle are analyzed. The article analyzes the experience of many countries on the issues of healthy lifestyle. For instance, there are such school disciplines as “Learning healthy lifestyle”, “Learning healthy lifestyle”(the United States and Japan), “Forming the skills of a healthy lifestyle” (Finland), and “Learning the rational use of leisure” (Australia). Also it was found out that rational regulations and requirements of these programs are taken into account in the development of the Concept of health. It is an integral part of the overall state program of national education in Ukraine, it takes into account the experience of advanced countries on this issue, creates prerequisites for correspondence with valeological international standards. The article also analyses the current insight of valeological education and a healthy lifestyle in Ukraine. It was found that the basic legal and government documents define the tasks, aimed at improving the children’s young people’s health, developing of socially active, physically healthy and spiritually wealthy personality. The article considers the educational branch of “Health and physical culture”, which objective is formation of health protective competence. Health protective competence as a key competence is being formed on interdisciplinary level with the help of disciplinary competencies with specific disciplines and educational opportunities of students in primary classes taken into account. Health protective competence is formed by studying the “Health and physical culture” branch of education and involves relevant skills mastering.

Key words: health, lifestyle, valeology, education.